

MEDIJI, ZNANJE, REVOLUCIJA?316.774
316.72:316.42

Tekst tretira problemski korpus teorijskih i praktičkih potencijala ideje promene, a u kontekstu delovanja savremene medijske kulture. Nova perceptivno – receptivna paradigma, generisana u doba prevalencije tzv. optičkog uma nad tradicionalno shvaćenim logosom, utiče ne samo na promenu uloge i statusa savremenog mišljenja (a u odnosu na svet komercijalne, masovne zabave tj. spektakla), već principijelno menja i njegovo polazište, odnosno ontološku osnovu same stvarnosti, čime se ujedno transformišu i predmet i metodologija mnogih danas aktuelnih istraživanja, što kao posledicu ima i promene koje se tiču novog poimanja revolucionarne prakse. Da li su ove promene, izvršene pod uticajem savremenih, tehnološki definisanih komunikacija, zasnovanih na višku informatičkih vrednosti, samo viši stupanj razvoja znanja, njegov regres, ili je pak ovde reč o redefiniciji samog koncepta znanja, a s ovim u vezi i pojmova filozofije, nauke, umetnosti, kulture, kao i revolucije, u ambijentu koji postavlja nova pravila igre „starim režimima” mišljenja i delovanja.

Ključne reči:

mediji, znanje, umetnosti, kultura, revolucija

Pitanje odnosa filozofski konstruisanih pojmova kontinuiteta i diskontinuiteta ovde ćemo sagledati u kontekstu razvoja i difuzije sfere medijske kulture, čitajući ih u ključu ispitivanja delotvornosti fenomena evolucije, odnosno revolucije znanja, a samim tim i ukupne ljudske prakse, sagledane u svetlu procesa globalizacije¹, što, ujedno, obuhvata i problem ekonomije i uloge rada u poznom kapitalizmu

1 „Mediji postaju najmoćnije promotivno sredstvo današnjice, direktno ulazeći u privatne živote globalne zajednice. Iste slike narkotički zavode gledaoce mejnstrim medija, koji tako sanjajući iste snove, konstruišu iste vrednosti, nade i želje. Začaravanje je dug i postepen proces jer recipijent kroz ogledalo ne vidi odraz onakvim kakav jest, već kakvim bi želeo da bude! Medijalizovani moralno-duhovni autoriteti forsiraju izmenjene etičke kriterijume, namerno stvarajući konfuziju oko ciljeva,

i postkapitalizmu, korišćenja tzv. slobodnog vremena, te statusa i perspektiva naučnog mišljenja, kulture, civilizacije, umetnosti i sveta zabave, odnosno društva u celini. Naime, rasprostranjenost i veliki uticaj medija masovnih komunikacija na savremene životne stilove pojedinca, pa i čitavih društvenih grupacija (identifikovanih kao X, Y i Z generacije) koji, povratno gledano, danas u sve većoj meri zastupaju osnovne tekovine i standarde mišljenja tzv. zapadno – evropske civilizacije, iznova otvara pitanje tretmana ideje, pojma i prakse „progresa”, a u relaciji s aktuelnim razvojnim tokovima kretanja svetske povesti, društva, nauke i kulture.

Izvesno je, naime, da je ideja napretka, u odnosu na doba modernizma i Moderne – najčešće identifikovanih s naglim porastom urbaniteta, industrijalizacije, naučnog i tehničkog uma, kao i skepticizma u odnosu na ranije dominantne vrednosne sisteme i relativno postojane ideološke matrice (a posebno na crkvene dogme) – danas u krizi, u smislu opadanja vere u samu mogućnost revolucionarne izmene sveta. No, da li je ova ideja aktuelno skopčana s gledištima koja zagovaraju kompleksnu, slojevit i stupnjevit evoluciju u smislu sveopšteg napretka čovečanstva, u domenu razvoja čiji je nosilac savremena nauka, odnosno tehnologija, a u sprezi sa sve većom demokratizacijom, aplikovanom u svim sferama ljudskog delovanja, ili je pak svojevrsni revolucionarni patos marksističke provenijencije možda poslednje stecište nade i očekivanja u pogledu jedne moguće, sveobuhvatne i korenite izmene sada već gotovo iscrpljene paradigme mišljenja i delovanja, čiju je ideologiju sve do današnjih dana pronosilo moderno doba.

Ideja napretka svakako nije nova vizija vezana za današnje vreme. Njeni pojmovni predikati – kontinuitet i diskontinuitet progresije, odnosno evolutivni i revolucionarni put realizacije napretka, pa čak i njihova dijalektička perspektiva kretanja i prožimanja, etimološki su locirani daleko u prošlost², a nužno reaktualizovani najpre u Kantovim (Kant), Fihteovim (Fichte) i Hegelovim (Hegel) učenjima, da bi se sve ovo prenelo i u današnje doba, kao predmet vrednosnih i svih drugih preispitivanja, i to u jednom komunikacijski izmenjenom ambijentu delovanja. Otuda i pitanje kako je moguća revolucija danas, pokreće niz potpi-

vrednosti, kvaliteta ili principa društvenog delovanja.” Zoran Jevtović, manuskript saopštenja s međunarodnog naučnog skupa: „Tehnologija, kultura, razvoj”, održanog od 8. do 11. septembra, 2008. na Paliću, u organizaciji Ekonomskog fakulteta u Subotici, Elektrotehničkog fakulteta u Podgorici i Centra za istraživanje razvoja nauke i tehnologije Instituta „Mihajlo Pupin”, Beograd.

2 U knjizi *Etika ili revolucija* Milana Kangrga, koja načelno raspravlja o smenama etičkih, odnosno revolucionarnih paradigmi mišljenja i delovanja, što nikada ne padaju zajedno i uzajamno se isključuju, ugledni filozof piše: „S obzirom pak da sam pojam revolucije može se dakako ukazati na to da se u traganju za prvobitnim određenjem pojma (ili: i samog termina) revolucije dospijeva ili na Kopernika, ili čak na Augustina, itd. Međutim, premda to ima svog smisla samo za to da se općenito utvrdi historijski prvo pojavljivanje, upotreba i značenje same riječi revolucija (re-evolucija), u modernoj novovjekovnoj mehanici, ipak time još nipošto nismo na pravom tragu pitanja o upravo povijesnom podrijetlu revolucije”, čiji je inaugurator, nakon Hegela, bio Karl Marks. Kangrga Milan.”Uvod”. U: *Etika ili revolucija*. Nolit. Beograd, 1983. 26.

tanja o eventualnom kraju povesti, pa samim tim i svih pokreta koji uz to idu, a što bi nju (povest), umesto ideje kontinuiranog diskontinuiteta ili permanentne revolucije, svelo na evolucionistički koncept čiji je subjekt kretanja *tehnika*, bilo kao biopolitika, estetika okruženja ili postmedijski svet kulturnih softvera.

Situacija u kakvoj se nalaze kako teorija tako i sveukupna društvena i kulturna praksa današnjice posebno je intenzivirana propašću poslednjeg subverzivnog pokušaja izvedenog u XX veku, da se ideološke i (kontra)kulturne promene sprovedu globalno, pokrenute kritičkom teorijom i praktičkim studentskim (intelektualnim), te, šire gledano, konkretnim građanskim angažmanom, s jedne strane, i ekspanzijom novih medija i komunikacijskih tehnologija, s druge strane. Preciznije rečeno, ideja napretka, utemeljena na aktuelnoj političkoj, kao kulturnoj promeni, koju je promovisao studentski pokret '68, iz svog početnog revolucionarnog *pathos*-a, postepeno je „pacifikovana” i transformisana u nereflektovanu veru u civilizacijski, naučni i tehnološki progres, čiji je nosilac i eksponent tzv. „medijska kultura” tj. interaktivna sfera realizovanja jedne posve nove ideje (post)povesnog kretanja i subjektivnosti.

Iako se čini da je ova promena, ako se izuzme aspekt njenog tehnološkog usavršavanja, pre svega ideološke, odnosno vrednosne prirode (jer uglavnom zastupa ideje liberalnog tržišta), i da je pitanje progressa, stagnacije i regresa uvek već stvar recepcije, interpretacije i konstrukcije – dakle opštevažućih konvencija i dominantnih mnenja jedne epohe ili kulture / kultura, što vredi i za kriterijume revolucionarnog delovanja, odnosno evolutivnog razvoja, ostaje problem da li progresivne tendencije mišljenja i delovanja u današnje vreme vezujemo za pitanje razvojnog kontinuiteta ili diskontinuiteta (ili oba ujedno), te u kakvoj su relaciji akteri tog razvoja s medij(um)ima koji posreduju samu teoriju i praksu subjektivnosti, kao mogućnost i referentni okvir za njeno ostvarenje kao revolucionarne prakse.

Osnova za promenu o kojoj govorimo, pripremljena je mnogo ranije – kako Hajdeger (Heidegger) tvrdi, još u Antici – dok je u filozofiji Moderne dostigla svoj razvojni vrhunac, što je posebno uočljivo u Hegelovoj varijanti idealizma, o čemu svedoči Jürgen Habermas (Habermas) u svojoj studiji *Tehnika i znanost kao 'ideologija'*. Polazeći od subjektivističkih filozofija Kanta i Fichtea, a u poređenju s Hegelovim spekulacijama na temu konstituisanja domena subjektivnosti, odnosno subjekt – objekt odnosa, Habermas zaključuje: „Zato što Hegel konstituciju jastva ne veže uz refleksiju usamljenog jastva o samome sebi, već je shvaća iz procesa obrazovanja, naime, komunikativnog sporazumijevanja suprotstavljenih subjekata, refleksija kao takva nije presudna, već je presudan *medij* (potcrtala D. V.) u kojem se uspostavlja identičnost općeg i pojedinačnog”³.

3 Habermas Jürgen. *Tehnika i znanost kao 'ideologija'*. Školska knjiga. Zagreb, 1986. 37, 38.

Medij kao takav je, dakle, ona instanca koja, na višem razvojnem stupnju (momentu) kretanja apsolutnog duha, dijalektički ukida i realizuje pojedinačnost u sferi opštosti. Zapravo, bez medijuma po sebi nema ni posredovanja ovih dijalektičkih razlika. U nastavku interpretacije Hegelove filozofije iz ranog jenskog perioda, a potom i iz *Fenomenologije duha*, ideja duha dovodi se u relaciju sa Habermasovom originalnim filozofemom „komunikacionog delovanja”, što će, zapravo, imati dalekosežne posledice po ukupnu teoriju i praksu kraja XX i početka XXI veka: „Hegel govori i o ‘sredini’ kojom svijest zadobija egzistenciju. Prema našim dosadašnjim razmatranjima”, navodi se dalje, „smijemo očekivati da će Hegel uvesti komunikaciono djelovanje, kao medij procesa oblikovanja samosvjесnog duha”.⁴

Nije li ovakav Habermasov stav već neka vrsta značenjskog pomeranja i „prevođenja” marksistički mišljenog pojma *praxis*-a u sfere komunikacione prakse, u kojoj se danas, u stvari, događa „revolucija”, ukoliko ona još čuva neke sličnosti s prethodnim idejama revolucije. I kako je, uopšte, došlo do transformisanja svake prakse, pa i one refleksivne, u komunikaciono delovanje, odnosno onu radnju koja je po sebi komunikabilna. Da li se, nadalje, u ovom smislu reči, išta promenilo što bi se ticalo razumevanja teorije, kao i prakse, a u njihovim ranijim, tradicionalnim značenjima pojma, gledano još od Aristotela, ako se uzme u obzir razmatranje savremenog konteksta u kome je sav duhovni progres, kako izgleda, nekritički supstituisan komunikacionom ekspanzijom i redukovan na svoju tehnološku dimenziju, te posredovan mrežom najrazličitijih interakcija, jezika i komunikacionih sistema, konstitutivnih za pojam nekakve nove subjektivnosti.

Da bi se ovo objasnilo, valja registrovati jednu bitnu promenu, koja nije samo tehničke, već je i ontološke prirode. Naime, i za Hegela i za Habermasa, pod medijumom posredovanja subjekt – objekt ili subjekt – subjekt relacije, podrazumevao se jezik u tradicionalnom smislu pojma, pri čemu je samo „komunikaciono delovanje” mišljeno kao ona jezičko – refleksivno – posredujuća radnja koja omogućava utemeljenje u jednoj komunikacionoj zajednici. No, danas je situacija svakako izmenjena, jer je medijsko polje posredovanja tehnički prošireno sferom tzv. masovnih komunikacija, što dijalošku kulturu transformiše u interaktivnu, dok medijsku fetišizuje do te mere da ona prelazi u vlastitu suprotnost, sam impuls i osnovu interakcije.⁵ Tokom proteklog veka, ekonomska i politička kretanja u vodećim zemljama Zapadnog sveta, sistemski potkrepljuju ove procese, čime se bitka za „priznanje samosvesti” između roba i gospodara, premešta s područja

4 Isto, str. 38.

5 Vid. Vuksanović Divna. „Kultura dijaloga vs. interaktivne komunikacije”. U: *Filozofija medija: Ontologija, estetika, kritika*, Institut za pozorište, film, radio i televiziju Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu – Čigoja štampa. Beograd, 2007. 113–127.

refleksije, u domen komunikacija, pri čemu slobodno tržište čini osnovnu klimu ovakvog vida (samo)potvrđivanja.

Šezdesete i sedamdesete godine XX veka, zaista se čine prelomnim u tom smislu reči. Ekonomski prosperitet Evrope i Amerike tokom „revolucionarnih šezdesetih” i „zlatnih sedamdesetih”, opšta klima što je delom već postala, ako ne konstituens, onda makar nagoveštaj jedne represivne potrošačke paradigme, koju uveliko pripremaju holivudski film u usponu, bulevarska štampa, različite komercijalne televizije i radio programi, oglašavanje, reklama i propaganda, uglavnom zanemarujući probleme nerazvijenih, siromašnih i medijski nevidljivih pojedinaca, socijalnih grupacija, pa i čitavih kultura, danas grubo nazvanih – „Treći svet” ili, sofisticiranije artikulirano, „prekarijat”⁶, dovode se u pitanje u ime klasnog osvešćenja i revolucionarne borbe potlačenih građana širom sveta, okupljenih oko zajedničke vizije i ideje progresa, kreirane većinom na univerzitetima, što je podrazumevalo i redefinisane sfere rada, slobodnog vremena, kulture i umetnosti, klasnih podela, te novih religija i utopija, kao i ulančanih (tj. umreženih) svetova spektakla, o čemu je kritički pisao čitav krug teoretičara levičarske orijentacije, od Maksa Horkhajmera (Horkheimer) i Teodora Adorna (Adorno), preko Herberta Markuzea (Marcuse) i pomenutog Jirgena Habermasa, zatim, Eriha Froma (Fromm), Vilhelma Rajha (Reich) i Anri Lefevra (Lefebvre), pa sve do Gi Debora (Debord) koji je, inspirisan revolucionarnim Marksovim (Marx) učenjem, fragmentarno kritikovao „društvo spektakla”, odnosno totalitarnu tržišnu ideologiju i njene postavljene medijske derivate, pojednostavljeno obuhvaćene Kelnerovom (Kellner) zvučnom i vrlo problematičnom sintagmom „medijska kultura”.

Naličje ovakvog shvatanja prosperiteta svakako predstavlja globalna hladnoratovska atmosfera tenzija i konflikata vođenih između država predstavnica tzv. Prvog i Drugog sveta, odnosno članica NATO saveza i zemalja potpisnica Varšavskog ugovora, koja, doduše, nije proizvela militantni konflikt između dve supersile i njihovih saveznica, ali se on ipak vodio u oblasti ideološke propagande, kao i u raznim drugim domenima društvenog, kulturnog i ekonomskog života

6 Prekarijat je opšti pojam kojim se referira na status i socijalni položaj velikog dela građana koji su u novije doba, zahvaljujući visokoj tehnologizaciji i procesima nestajanja, odnosno dematerijalizacije i digitalizacije rada, prepoznati kao subjekti fleksibilne eksploatacije (niski i nesigurni prihodi, visoki stepen ekonomskog uslovljavanja, neredovne isplate, i dr.), i egzistencijalnog prekarijata (visoki rizik društvenog isključenja zbog siromaštva, niskih primanja, previsokih troškovi života, itd.). Pobjroni uslovi prekarijata utiču na sve oblike rada koji se tiču prevashodno servisne ekonomije, mišljene u užem smislu reči, ali oni, istovremeno, zahvataju i celokupno stanovništvo, a posebno omladinu, žensku populaciju i emigrante, dok danas, u sve većoj meri, postaju i reflektivni stav, odnosno aktuelna praksa kulturnih i umetničkih elita koje se dobrovoljno „podvrgavaju” društveno – ekonomskoj marginalizaciji, a u otporu prema neoliberalnom kapitalizmu i njegovoj difuznoj hegemoniji. Upor. [www. http://en.wikipedia.org/wiki/Precarity](http://en.wikipedia.org/wiki/Precarity).

– pre svega u sferi industrijalizacije, urbanizacije i ekonomskog rasta, te na polju medija i ubrzanog tehnološkog razvoja, a posebno u kontekstu osnaživanja vojne industrije (konvencionalno i nuklearno naoružanje, i drugo), kao i razvitka sve-mirskih programa.

Sinergija ekonomskog rasta, urbanizacije i tehnološkog progressa, pripremila je pojavu medijske spektakularizacije i sveopšte digitalizacije društvenog života⁷ i omogućila primat tzv. „optičkog uma” koji je, posredstvom delovanja „mašina vizije”, čitave „nevidljive gradove” (Luis Mamford /Mumford/)⁸ pretvorio u multimedijalno opažajnu mrežu složenih i posredovanih interakcija. Istovremeno, kako kaže Gi Debor, „Tu su i oni koji slepo idu putevima naučenim jednom za svagda, koji ih vode do njihovih poslova ili kuća, ka njihovoj predvidljivoj budućnosti.”⁹ I dodali bismo, „inteligentnih” zgrada, megamarketa i slušaonica, namenjenih „glupim” građanima koji, oslobođeni tereta fizičkog rada, kritičkog mišljenja i autentične osećajnosti, beskrajno estetski uživaju, investirajući svoje slobodno vreme u glomaznu industriju zabave i različite artificijelne svetove, čiji su osnovni pokretači mediji masovnih komunikacija.

Simbolički gledano, padom Berlinskog zida (1989) otpočinje nova era političkih odnosa u svetu, dok se u teoriji, najšire posmatrano, kao i u umetničkoj i medijskoj praksi tog doba događa svojevrсно preokretanje i prevrednovanje paradigme revolucionarnog delovanja, a u korist medijskog pluralizma, kao i akumuliranja znanja kao kapitala informatičkih vrednosti, što dovodi, s jedne strane, do dekonstrukcije celokupne strategije kritičkog delovanja kao takvog (svodeći, pri tom, stratešku kritiku na određene vidove taktičke građanske borbe ograničenog dometa), kao i preispitivanja ideja progressa i karakterističnih modernističkih

7 Na ovo se, uglavnom, svode težnje SAD za realizacijom tzv. „informatičkog društva”, odnosno formulišu strateški ciljevi EU u oblasti obrazovanja, usmereni ka dostizanju tzv. „društva znanja”.

8 Govoreći o reorganizovanju velegradskog prostora, kao rezultatu „dematerijalizacije ili eterizacije postojećih institucija” i njihovog pretvaranja u tzv. „nevidljivi grad” Luis Mamford se kreće u spektru viđenja grada, isprva kao makluanovski zamišljenog „globalnog sela”, preko benjaminskog gubitka auratičnosti, tj. nestajanja „ovde” i „sada” recepcije grada, a posredstvom sredstava za masovnu reprodukciju, pa sve do virtuelizacije gradskog prostora, njegovim pretvaranjem u imaterijalne tekovine rada savremene nauke, primenjene u polju novih tehnologija, što odista karakteriše današnje „apstraktne okvire” nevidljivog grada. „Nevidljivi je grad odraz stvarnosti jednog novog svijeta u kome smo počeli živjeti, svijeta koji nije otvoren samo na površini, iza granica horizonta, nego i u unutarnjim perspektivama, jer u nj prodiru nevidljive zrake i zračenja što ih izazivaju snage kojih djelovanje nije dostupno običnom opažanju. Mnoge od prvobitnih funkcija grada, za koje je nekoć bila potrebna fizička prisutnost svih učesnika, sada se transponiraju u oblike koji se, zahvaljujući brzim prometnim sredstvima, sistemu elektronskih uređaja za masovnu komunikaciju i sredstvima za reproduciranje, mogu širiti po čitavom svijetu. Ako čovjek i u najudaljenijem selu može gledati isti film ili slušati isti radio – program kao i stanovnik velegrada, onda više nema potrebe da živi u tom gradu ili da odlazi u nj kako bi mogao prisustvovati toj priredbi”. Mumford Lewis. „Nevidljivi grad”. U: *Grad u historiji: njegov postanak, njegovo mijenjanje, njegovi izgledi*. Naprijed. Zagreb, 1988. 570.

9 Debor Gi. *Urluci u slavu De Sada*. Porodična biblioteka br. 9, anarhija/blok 45, 41.

kih utopija koje uz to idu, s druge strane, a posebno s obzirom na njihove (ne) moguće društveno – političke ambicije, ciljeve i implikacije. Kriza same ideje revolucije, pojačana je nemogućnošću njenog konkretnog izvođenja, osim kao poželjnog „izvoznog proizvoda” velikih sila.

Nasuprot pojmovnog para koji je zagovarao Milan Kangrga sučeljavajući etiku s idejom i praksom revolucije, danas stoje mediji, s jedne, i terorizam s druge strane – prvi kao merilo ostvarenih ljudskih prava i demokratizacije, a drugi kao subverzija prethodnih. Kako je poznato, koincidencija ovih suprotnosti dogodila se 11. septembra 2001. godine, rušenjem Svetskog trgovinskog centra, odnosno destrukcijom kula bliznakinja u Njujorku, kao i napadom na Pentagon, pri čemu je akt terorizma postao globalni medijski događaj od presudne važnosti za današnji svet, dok je njegova slika oživela kao paradigma nemogućnosti izvođenja revolucionarnog prevrata. Otuda je borba protiv „svetskog terorizma”, koju je isprva medijski i praktično zagovarala Amerika, da bi joj se potom, bar nominalno, u tome pridružile i druge svetske sile i države, ujedno označila i definitivni kraj ove ideje, inaugurišući isključivo ekstremna ponašanja, i to kao medijske pojave od krucijalnog značaja za čovečanstvo.

U stvari, polarizam terorizma i mas – media istovremeno ukazuje na njihovu uzajamnu bliskost i povezanost, jer kao pojmovni, ali i stvarnosni korelati, ovi fenomeni, nesumnjivo, u današnjem vremenu predstavljaju onu paradigmu koja postavlja osnovne vrednosti današnjeg sveta, kao što su to nekad činili ideali etike i revolucije. Otuda se aktuelna kriza etike i opšta relativizacija moralnih vrednosti, koja se medijski najčešće eksponira kroz sporadične pojave širenja i pospešivanja „medijskih panika” (Tomson /Tompson/), najčešće praktično razrešava „s one strane dobra i zla”, tj. u postinformatičkom dobu kontrolisane zabave, dok se njoj s pripadajuća ideja revolucije supstituiše različitim oblicima terorističkih akcija izvedenih bilo u realnosti, a koji su medijski interpretirani, ili u tzv. *cyber* prostoru nove medijske stvarnosti. U svakom slučaju, ustanovljeno je da mediji masovnih komunikacija igraju ključnu ulogu u komunikacionim procesima koji se tiču savremenog terorizma.

U kontrapunktu s ovim, terorizam se u novom svetlu dejstva medijske kulture pojavljuje istovremeno i kao oponent i kao komplement različitim medijskim interakcijama, što govori u prilog tome da se strategije otpora „medijski zasnovanom kapitalizmu” (Džejmson /Jameson/) ne temelje više na nekadašnjim resursima revolucionarnog prevrata, nego na posve novim afinitetima koji su po svom dejstvu ili poreklu medijske prirode. Preveden u digitalne kodove tehničkih medija, u novije vreme terorizam sve više postaje medijatizovan, o čemu svedoči postojanje najrazličitijih aktivističkih grupa što deluju u medijskom, odnosno virtuelnom prostoru. Iako najčešće ideološki različite, sve ove terorističke ak-

tivnosti metodologiju svog delovanja, kao i poželjne „mete” postepeno prabacuju iz realnog u virtuelni prostor i vreme, čime „cyber ratovi” (koji su, u teoriji, najčešće prepoznati kao jedan od zastupljenijih oblika tzv. „kulturnih ratova”) i teror zadobijaju, kao zajedničko polazište i ishode, svoje medijsko – tehničko utemeljenje.

No, ovim ne samo da se, putem medijskog posredovanja, svakom vidu terora ili otpora obezbeđuje konstantna virtuelna prisutnost u svetu medija, kao posebnog vida realnosti, već se izmenom načina komuniciranja s pripadnicima svoje ciljne grupe na globalnom tržištu spektakla, transformišu i sami ciljevi ovakvih napada. Jedna od kontroverznih, i u izvesnom smislu spornih akcija ovog tipa jeste i organizovani hakerski napad na CERN-ove (Evropski centar za nuklearna istraživanja) računare, koji je bio motivisan potrebom da se preuzme civilna kontrola nad savremenim naučnim istraživanjima, odnosno znanjem.¹⁰ Problematičnost ovog pokušaja pokazuje se, pre svega, u tome što su pripadnici hakerske grupe „Grčki bezbednosni tim”, ovaj dobro pripremljeni i organizovani napad, kao i mnoge prethodne, navodno izveli u svrhu „da se obelodanjivanjem slabosti računara i mreža poboljša pouzdanost”, odnosno podigne stepen bezbednosti samih građana, koji su nedovoljno upoznati s ovakvim naučnim eksperimentima, pa otuda i izloženi različitim vrstama opasnosti.

Poput terorizma, i različitim socijalnim pokretima XX i početka XXI veka, pokazalo se, neophodna je što veća medijska „pokrivenost” i podrška, kako bi se u potpunosti, ili makar delimično, ostvarilo realizovanje postavljenih ciljeva. U ovom smislu reči, socijalni aktivizam novijeg doba kao da ne može ni da postoji bez izvesnog stepena ispoljenog konformizma u odnosu na medije masovnih komunikacija, a ovo rezultira ne samo otupljenjem njegove nekadašnje kritičke oštrice s revolucionarnim pretenzijama, nego i upadljivim adaptiranjem i „dramatizovanjem”, izvedenim najčešće u duhu pukog senzacionalizma, osmišljenog u funkciji visokog stepena spektakularizacije različitih vidova subverzivnih akcija, demonstracija i građanskih protesta, kako bi se privukla odgovarajuća medijska pažnja ciljanog auditorijuma.¹¹

Osim toga, socijalni ambijent u kome se potenciraju medijska kao profesionalna etika, elektronsko novinarstvo, kao i koncept društvene odgovornosti medija¹²,

10 Stojilković, Stanko. Vid. „Hakeri napali CERN-ove računare”. U: *Politika*. Beograd, 23. septembra 2008. 28.

11 Upor. Croteau David & Hoynes William. „Media and Social Movements”. U: *Media Society, Industries, Images and Audiences*. Pine Forge Press, An imprint of Sage Publications. Thousand Oaks, CA, 2003. 248.

12 Upor. „Social Justice” U: *Media Ethics, Cases and Moral Reasoning* (Fifth Edition), Ed. Clifford Christians, Mark Fackler, Kim B. Rotzoll, Kathy Brittain Mckee, Longman, An imprint of Addison Wesley Longman, Inc. New York, 1998. 91–92.

takođe na izvestan način pacifikuje različite pokušaje dovođenja u pitanje dominantnih modela društvenog ponašanja, nudeći zauzvrat tehnološki kreirani svet privida, u kome se demokratija, ljudska prava i građanske slobode ostvaruju umesto u realnom, u *cyber* prostoru.¹³ Time znanje, u sprezi s tehnološkim rastom i napretkom, postaje instrument supstitucije revolucionarnih stremljenja evolucijom komunikacionih strategija što obezbeđuju interaktivnost i participativnost građana samo u ograničenom domenu virtualne stvarnosti. Stoga i svaki pokušaj reakcije i suprotstavljanja organizovanih grupa građana na lokalnom nivou multinacionalnim kompanijama, recimo, ukoliko nije „formatiran” tako da odgovara potrebama medijskog plasiranja informacija na lokalnom, a katkad i na globalnom nivou, mobilisuju njihovu pažnju, pada u vodu, nalikujući na prepoznatljiviji mit o borbi nejakih protiv moćnika, odnosno Davida protiv Golijata.¹⁴

Povratno gledano, i u realnom prostoru, mogućnost subverzivnog delovanja putem medijskog posredovanja, prerasta u nemogućnost – o čemu svedoče mnogobrojni primeri ne samo iz društvenog, nego i iz kulturnog i umetničkog života današnjice. Još 90 – tih godina prošlog veka, u opsegu prakse kontrakulturnih strategija ranijeg perioda, recimo šezdesetih i sedamdesetih godina, deluje britanski umetnik koji stvara pod pseudonimom Banksi (Banksy), isprva ispisujući politički angažovane grafito po ulicama Bristola i Londona, a potom i dovodeći u pitanje kompletnu sferu elitne i institucionalizovane umetnosti. Međutim, njegovi šokantni likovni gestovi i terorističke „diverzije” postavki čuvenih svetskih muzeja i galerija (Tejt galerija, Luvr, i dr.), iako pod elektronskom prismotrom i istragom FBI-ja, u osnovi ne pretenduju na korenitu izmenu bilo stvarnosti, bilo sveta umetnosti, već se hipostaziraju u stavu ekscesa – pri čemu umetnik – aktivista postaje prepoznatljiv svetu kritičara i komentatora kao „antiinstitucionalista”, „antikapitalista” i „antiratni terorista”. Ovdje je važno napomenuti da je tokom godina, odnosno u rasponu od svega nekoliko decenija, i relacija prema terorizmu suštinski izmenjena, i to tako što je on danas percipiran ne više kao uvod u revoluciju, već kao sinonim za globalno zlo, što je u sebe asimilovalo ova-ke izolovane pokušaje umetničkog delovanja u duhu pokreta ‘68.

Ilustraciju sličnog nastojanja u domaćim prilikama predstavlja performans iz 2008. godine – autorski projekat Danila Prnjata, pod nazivom „Tempo”, premijerno izveden, odnosno prezentovan na pančevačkom 13. Bijenalu savremene umetnosti, pod nazivom: „Pančevo republika!”¹⁵ Ovaj umetnički rad trebalo je da demonstrira kako se, putem medijskih manipulacija, na koje ukazuju kvani-

13 Vid. „The Electronic Highway”, isto. 92–95.

14 Vid. Media Society, Op. Cit. 248.

15 „Prva polovina 2008. godine u Srbiji je bila obeležena stalnim tenzijama u domenu medija uzrokovanih proglašenjem i priznavanjem nezavisnosti pokrajine Kosovo. Kako je Slovenija bila trenutno predsedavajuća Evropskom Unijom, koja je u vreme nastanka ovog projekta bila pozitivno nastrojena

tativna merila analize sadržaja domaćih medija, jedno ideološko pitanje, vezano za antikapitalistički umetnički angažman, tj. subverzivnu intervenciju u materijalnom svetu, može interpretirati u sasvim različitom ključu, i *vice versa*. Moguće je, dakle, da se isto delo medijskim putem transformiše u problematiku s prevashodno nacionalnom konotacijom (pitanje priznavanja nezavisnosti Kosova), te aktivizma preusmerenog u tom pravcu. Kontroverze ovog rada ne sastoje se, pri tom, samo u različitim interpretativnim verzijama ovakvog i njemu sličnih poduhvata, kao ni u njegovim nesumnjivim etičkim, političkim ili umetnički problematičnim značenjskim slojevima, već su one pre praktična ekspertiza jedne nemogućnosti, koja ukazuje na to da je revolucionarna delatnost danas zasnovana na pokušajima pojedinaca da, svojim aktivizmom koji koristi kako sredstva terora, tako i mas – medije, kompenziju ovu prazninu.

Iako je u ovom trenutku možda preuranjeno reći da je, u uslovima ubrzanog tehnološkog napretka, a, samim tim, i ekspanzije medijske kulture, korenita izmena sveta, kao povesna instanca koja u sebi čuva izvesni potencijal prevrata u medijumu slobode, uistinu jedna nemogućnost, osim kao eksces, subverzija ili teror(izam), što su sve različita imena za aktivizam unutar medijske paradigme ostvarenja naše civilizacije, kontinuirana evolucija mišljenja i ukupne stvaralačke prakse ipak ne obećava previše: tamo gde je nekadašnji povesni subjekt sveden na matematičku funkciju okruženja, dok tehno – kultura preuzima primat nad humanitetom i *Homo ludensom* u gotovo svim mrežnim interakcijama, diskontinuitet je moguć samo kao hipoteza tehničkog uma, ka čemu sve brže, kako izgleda, vode današnji informatički ratovi.

prema budućoj nezavisnosti ove pokrajne, veliki broj supermarketa „Merkator“, slovenačkih vlasnika u Srbiji, našli su se na meti anonimnih bombaških dojava i napada.

S obzirom na kompleksne (delom navedene) okolnosti, ovakvi vidovi radikalnog, antikapitalističkog ponašanja u javnoj sferi, posredovani putem medija, posmatrani su isključivo u kontekstu uskih nacionalnih i političkih interesa i bili pripisivani nekim od nacionalističkih organizacija u zemlji.

Moj projekat je podrazumevao dostavljanje lažne dojave supermarketu koji je u vlasništvu srpskog investitora („Tempo“) da je u jednom od objekata lanca ovih megamarketa postavljena bomba i, tim putem stvorene medijske manipulacije, izmenu konteksta javne recepcije svih ranijih dojava / napada.

Naime, odmah nakon realizacije ovog projekta (8. februar 2008.), od 17. januara do 8. marta u Beogradu je bilo 114 lažnih dojava o podmetanju bombi upućenih ključnim državno – ideološkim institucijama u našem društvu (školama, bolnicama, sudovima...).

S tim u vezi, možemo pretpostaviti da je ovaj projekat doprineo *izokretanju kritičkog fokusa javnosti sa spoljno – političke određenosti problema na ideološki aspekt nacionalne politike*. Drugim rečima, cilj ovog projekta je bio pokazati da je centralni problem sa kojim se naša zemlja suočava – pitanje Kosova – zapravo problem (nacionalizma) u potpunosti određen unutrašnjom politikom nas samih, a ne stvar spoljne politike u šta je javnost u Srbiji, medijskim mehanizmom, do tada bila podstaknuta da veruje.

Dovodeći u vezu megamarket kao kapitalističku formaciju i značaj Kosova koji je aktualizovan kao pitanje od najvećeg nacionalnog interesa, ovaj rad je zapravo postavio pitanje smisla nacionalizma i njegove isključive materijalne determinisanosti u našoj zemlji.“ Prnjat Danilo. Koncept projekta „Pančevo republika“!. 13. Bijenale savremene umetnosti. Pančevo, 13. IX – 10. X 2008.

MEDIA, KNOWLEDGE, REVOLUTION?

Summary

This essay analyses the problematic corpus of theoretical and practical potentials of the idea of change within the context of contemporary media culture. The new perceptive/receptive paradigm is generated in the age of prevalence of the so-called optical reason over the traditionally conceived logos. It causes – in respect to the universe of commercial, mass entertainment, i.e. spectacle – not only the change of role and status of contemporary thought, but it also essentially changes its starting point, i.e. the ontological basis of reality. Consequently, the object and methodology of the majority of contemporary researches are transformed, thereby effectuating changes in respect to new understanding of the revolutionary practice. Are those changes – caused by contemporary technologically determined communications, based on the surplus of informatical values – only the next stage of the development of knowledge – practically, of its regression? Or, it is about the redefinition of the very concept of knowledge and – in respect to it – the notions of philosophy, science, art, culture, and revolution within the environment that sets the new rules to the “old regimes” of thinking and acting?